

Proč ztroskotávají reformy směřující ke znalostní ekonomice a společností...?!?

Ladislav Žák, D-tax s.r.o., člen INSOL Europe

Dovolím si předložit v pořadí již 15. konferenci a jejím účastníkům a jak doufám i čtenářům sborníku několik tezí odpovědi na otázku, kterou jsem u džbánku dobrého vína dostal od jednoho z otců zakladatelů konference a hlavně jejího odborného garanta Radima Valenčíka. Je to opravdu dobrá otázka, kterou je velmi obtížné nahradit dobrou odpovědí.

Budu důsledně vycházet ze tří vět. Tou první je samotná otázka Radima Valenčíka, tou druhou známý bonmot bývalého ruského premiéra Viktora Černomyrdina: „chtěli jsme to nejlepší, dopadlo to jako vždycky.“ Třetí větou je citát z Komunistického manifestu, který hovoří o budoucím „sdružení, v němž svobodný rozvoj jednotlivce je podmínkou svobodného rozvoje všech...“. Toto sdružení má nastoupit na místo „staré buržoasní společnosti s jejími třídami a třídními protiklady.“ Jsem přesvědčen, že pokud obsah sdělení těchto tří sentencí přijmeme, pak máme dost materiálu k odpovědi na dobrou otázku z úvodu tohoto textu. Přijetí těchto obsahů je ovšem ne zcela triviální záležitostí.

Přijetí sdělení obsaženého v titulní otázce představuje zamyslet se nad tím, zda opravdu někdy došlo k nějaké skutečné reformě, zda někdy vůbec ztroskotala a zda je možné si jako efektivní cíl vytknout znalostní ekonomiku a zejména znalostní společnost. Bonmot Viktora Černomyrdina nás vede k zamyšlení, jaké jsou ty „nejlepší úmysly“ politických loutek skutečných elit, co „nejlepšího“ vlastně chtějí a hlavně pro koho to chtějí. Nelze zapomenout ani na zamyšlení na téma, zda stav, že „to dopadlo jako vždycky“, není vlastně konstatován s uspokojením, že vše dopadlo podle zadání elit a v neprospěch většiny. Do třetice se jedná o možnost přijetí formulace z Manifestu jako eventuální definice znalostní společnosti, ale hlavně o zamyšlení nad skutečností, že toto budoucí

uspořádání není nazýváno „společností“, ale „sdružením.“ Jde o jazykovou náhodu nebo o poměrně významné sdělení, že podle autorů Manifestu svobodní jednotlivci již nemohou vytvářet jakoukoliv společnost, ale prostě něco kvalitativně jiného, co bylo už tehdy těžké nějak blíže specifikovat?!? Možná je nová kvalita obsahu slova „sdružení“ ukryta v tradičním slovním spojení „beztřídní společnost“, ale vkrádá se znovu otázka, zda je beztřídní společnost ještě společností. Autor si dovolí poznámku, že výraz obsahující novou kvalitu společnosti a mající v základu výraz asociace, existuje v tomto případě nejen v německém originálu, ale např. i v angličtině, ruštině nebo francouzštině. Nejedná se tedy o tradiční „ztraceno v překladu“, jako když čeští překladatelé Marxe a Engelse úporně trvají na jakési tajemné „nadhodnotě“ z namísto obyčejné „hodnoty přidané“, tedy „Mehrwert(u)...“

Pokud výše naznačené obsahy a jejich sdělení nějak zanalyzujeme a přijmeme je, a to nikoliv nutně v úplné jednotě, pak se nám vyrýsuje jádro odpovědi na otázku, která je kladena v titulku. Reformy směřující ke znalostním ekonomikám a společnostíem ztroskotávají, protože je skutečné společenské elity nechtějí. Jejich základním důvodem je to, že společenství nebo sdružení svobodně se rozvíjejících jednotlivců prostě nemohou ovládat a rozhodně je nelze ovládat podobně snadno jako současnou společnost, která je povětšinou tvořena nesvobodnými a jen velice málo, fakultativně a hlavně mírně a v mezích zákona se rozvíjejícími jedinci. Současná míra nesvobody je dána především tím, že lidé poté, co uspokojí základní potřeby, hromadně opouštějí ambici být sami sebou a své úsilí soustředí na to být jako někdo jiný, popřípadě prostě „jako ostatní“. Být sám sebou a mít vlastní názor na své prostředí prostě stojí příliš mnoho úsilí a problémů. To sebou nese sekundární efekt spočívající v tom, že lidé podléhají iluzi, že pocit být jako někdo, si lze koupit za peníze. Z této iluze plyne ohromné, neuvěřitelné a hlavně hloupé zadlužení většiny z nás, které z nás činí nesvobodné a skoro nesvéprávné otroky našich věřitelů. Připomeňme

si na tomto místě Alexandra Hamiltona a jeho tezi, že právo rozhodovat o veřejných věcech mají mít jen lidé svobodní a nezadlužení. Už jen letmý pohled nejen na naše, ale i na evropské politiky nám říká, že tohle svobodní a nezadlužení lidé opravdu nejsou. Jsou to pouhé loutky skutečných elit a podstatná část z nich má dokonce i výraz dřevěných hraček.

Svobodný rozvoj jednotlivce, ono „bytí sebou samým“ je tedy přímo určen úrovni jeho poznání prostředí, ve kterém se pohybuje a ve kterém se tedy má i rozvíjet, včetně poznání sebe sama. Na druhé straně i ti nejsvobodnější a prostředí nejznalejší jedinci nemohou překonat bariéru, která říká, že jejich sdružení potřebuje nad určitý počet svých členů ke svému dalšímu chodu určité instituce a sociální systémy, protože počet individuálních vazeb začne převyšovat potenciál naprosté většiny zúčastněných jednotlivců. Při počtu několika set už tyto vazby zvládá opravdu jen málokdo. Zhruba na stovce vazeb také končí naše biologické naprogramování na to být přirozeně také člověkem společenským a více méně vynuceně nastupuje společnost donucovacích institutů a institucí, které mají přirozenou tendenci zvrhávat se proti zájmům těch, kteří si je byli donuceni díky narůstající komplexitě vytvořit. Dnes vidíme tento jev nejlépe v českém politickém životě, kdy jsme ústavně nuceni vytvářet politické strany, abychom vůbec mohli zvolit Poslaneckou sněmovnu. Politické strany pak díky malému počtu svých členů zcela přirozeně reprezentují skupinové zájmy, které jsou na hony vzdálené zájmům společnosti a z hlediska celospolečenských zájmů tak přirozeně tendují do pozic protiústavních a protilidových struktur, přesto, že je to právě jen a jen ústava, která je, ovšem mimo přirozenou lenost lidí starat se o své záležitosti, drží při životě. Je nad slunce jasnější, že žádná současná politická strana odleva doprava nebude nikdy podporovat stav, „kdy svobodný rozvoj každého je podmínkou svobodného rozvoje všech“.

Klíčová otázka tedy stojí tak, jak má vůbec vypadat znalostní společnost. Dovolím si vyslovit myšlenku, že dnes nedokážeme definovat rozumnou a hlavně funkční podobu společnosti svobodně se rozvíjejících jednotlivců, aniž bychom přitom neopustili současné sociologické a politologické pojmy, které umožňují lidem toužícím po svobodném rozvoji pouze znovu a znovu se vrátit do nového typu područí elit. Neumíme tudíž ani definovat jakékoliv racionální kroky vedoucí k takové nové kvalitě společnosti a z toho vyplývá to, že pokud někdo hovoří v lákavých politických heslech o reformách směřujících ke znalostní společnosti, tak je buď neodpovědný snílek, nebo další krysař, který chce vést lidi za jejich peníze do neštěstí a nového typu především duševního otroctví. Neumíme tedy vůbec formulovat podobu konkrétní společenské změny, a tudíž v tomto ohledu jsme se neúspěchu skutečné reformy ještě nedočkali. Pokud se mohu dopustit myšlenky, pak se domnívám, že nová společnost se bude rodit na bázi nové kvality nezprostředkované komunikace mezi lidmi, jejíž předobraz vidíme v moderních médiích. Tato komunikace sebou ovšem nese dvě ohromná rizika. Riziko snadného vypnutí a riziko možného ovládnutí. Řekl bych, že určitý obraz budoucnosti už vidíme, ale řečeno s klasikem, „tento způsob nazírání zdá se mi býti poněkud nešťastným...“ Snad lidé najdou ke vzájemné komunikaci jiné možnosti než technické nástavce své psychosomatické identity, které jim lze odebrat, vypnout nebo přeprogramovat a ovládat z jednoho centra, jako remake babylonského zmatení jazyků. Já osobně vnímám znalostní společnost jako prostor pro přímou komunikaci lidí a jejich myslí, prostor, kde se trochu „esotericky“ řečeno budou naše těla i mysli moci potkávat bez zbytečného ostychu a pocitu vlastní nedostatečnosti. Možná to zní idealisticky, ale rozhodně méně absurdně než dnešní realita, kdy vzniká společenský census na bázi značkového odívání, elektroniky nebo automobilu.

U pojmu znalostní ekonomiky a reforem v tomto smyslu je situace poněkud odlišná, protože hospodářství a jeho výsledky jsou dány výrobními faktory, v jejichž základu bez rozdílu stojí znalosti s výjimkou přírodních zdrojů. Podobně jako u jejich tvorby jsou znalosti přirozeným základem distribuce, směny i spotřeby statků. Ekonomika neboli hospodářský proces je tedy přirozeně znalostní. To, co tuto skutečnost zakrývá, není nedostatek nějakých reforem, ale vědomí vzácnosti znalostí mezi elitami organizujícími hospodářský proces, které dalo vzniknout jednak institutu tzv. ochrany duševního vlastnictví a za druhé neustále ovlivňování většiny účastníků hospodářských procesů v tom smyslu, aby si neuvědomovali, že sami a samostatně uplatňují své znalosti a jsou proto v hospodářském procesu vůči ostatním jeho účastníkům spíše partnery než moderními otroky. Stejně tak reformní kroky, které mají mít za cíl vytvořit jakousi znalostní ekonomiku jako továrnu na know-how, které má být směnováno za jinou produkci jiných ekonomik, jsou nebezpečným omylem nebo dokonce zlým úmyslem, protože taková znalostní ekonomika se dříve nebo později dostane do závislosti na méně sofistikovaných ekonomikách, protože i ten nejvíce znalý člověk musí něco jíst, někde bydlet a pokud možno se i oblékat. V dnešním světě jsme svědky dramatického poklesu ochoty měnit chleba za nápady. Tyto myšlenky zavánějí naivním optimismem spojovaným s oprášenými hesly „neustále se prohlubující mezinárodní dělba práce“ a proletářského internacionalismu v nové jazykové úpravě.

Problém znalostní ekonomiky tedy nespočívá v objemu znalostí v hospodářském procesu, ale v jejich distribuci a zejména ve struktuře distribučních toků. Vidíme příliš mnoho labyrintů, tajemných komnat, povolenek, ochrany a hlavně jasnou tendenci vytvořit skupinku vyvolených, kteří jediní se mohou svými znalostmi dotýkat reálného světa. Vedle nich pak panáčkuje skupinka postmoderního společenskovedního kněžstva, které pomocí nejrůznějších mediálních rituálů utvrzuje drtivou většinu ostatních, že jsou příliš hloupí, než aby to, co se děje,

mohli vůbec pochopit, protože nemají dostatek titulů, impaktovaných citací a grantů. Všichni ostatní lidé, kteří je de facto v tom svými znalostmi uplatňovanými v každodenní hospodářské praxi podporují a živí, toto právo nemají. Jsou závislí na malé skupince elit a jejich akademických přísluhovačů, doplněných nikdy nekončící řadou prostředníků, přes kterou mohou do hospodářského systému přijít zdroje, na kterých jsou všichni lidé, nositelé znalostí, v daném hospodářském procesu závislí. Řešením je vytváření takových hospodářských procesů a hospodářských organizací, které budou sdružovat lidi, kteří své znalosti uplatňují ve vztahu k okolním zdrojům napřímo. Měli bychom se pokusit vytvořit ekonomickou teorii hospodářského procesu mezi myslí a prostředím, jako dvěma základními výrobními faktory a zdroji bohatství, jejímž výsledkem by měla být v ideálním případě nepoškozené prostředí na straně jedné a spokojená mysl na straně druhé. V základu této teorie by měla ležet teze, že mysl je součástí a spolutvůrcem prostředí společně s tezí, že míra vzácnosti statků je spojena se měnícím se stavem mysli a nikoliv s nějakým objektivně stanoveným parametrem. Něčeho takového nelze v ekonomické teorii, která operuje s pojmy jako HDP, zisk a tržní rovnováha nejen dosáhnout, ale ani nahlédnout a je třeba zdůraznit, že současná ekonomická teorie slouží výhradně zájmům úzké skupiny elit, které by mohla skutečná znalostní ekonomika, nezávislá na vůli elit ohrozit. Názorně to aktuálně vidíme na vytvoření široké fronty proti OSVČ. Obdobně jako současné ekonomické teorie slouží současným elitám, sloužil v nedávné minulosti marxismus-leninismus stranickým špičkám, které se bály v jakékoliv podobě samostatně hospodařících a uvažujících osob jako čert kříže. Navíc pojem spokojenost působí na současné ekonomy jako červený hadr, protože podstatná část jimi uměle vyvolávaných procesů v ekonosféře je zcela zbytečná a slouží k uspokojování uměle vytvářené nespokojenosti, vzájemné závisti a především pýchy nejen jednotlivců, ale celých společenských skupin. Již dávno neslouží hospodářské procesy uspokojování potřeb, ale preferují z rozhodnutí elit uspokojování přání a jejich

derivátů, protože jejich kvantitu i kvalitu lze na rozdíl od základních potřeb poměrně jednoduše přes nedostatek osobní i skupinové integrity manipulovat. Zároveň přinášejí vyšší zisk. Celá řada ekonomik navíc již není schopna uspokojit základní potřeby obyvatelstva a specializuje se na uspokojování přání. Dochází totiž k alokaci výrobních faktorů právě do těch oblastí, které zaručují vyšší zisk a dochází k systematické a vědecky zdůvodněné rezignaci na uspokojování nízkoziskových základních potřeb. Stejně tak pojem zničené přírody jako jediného zdroje primární produkce, na které stojí v pyramidálním uspořádání sekundární, terciární a další typy produkce, dnešním ekonomům ve většině nic neříká, protože pracují pro elity, které žijí vždy daleko od míst, kde se ničí prostředí ve jménu jejich zisků. Hlas nezávislých ekonomů je potom před veřejností utajen nebo je mediálními poskoky elit prezentován v zábavných pořadech jako svého druhu folklór. Existence lidské mysli by měla být v duchu Descartova „cogito ergo sum“ brána nejen jako základ lidské existence, ale rovněž jako základ lidské důstojnosti a rovnoprávnosti. To se dá ovšem těžko uskutečnit ve společnostech, jejichž hierarchie je utvářena na attributech zcela nepřirozených, třeba na funkcích mobilního telefonu nebo tvaru proužků na kečkách.

Nebudu se v tomto textu zabývat hlouběji typicky českými důvody nezdaru jakýchkoliv reforem, kdy reforma je chápána jako pokus o společenskou změnu, který je financován z veřejných prostředků, které se přitom rozkradou nebo, jak říkají sami politici, odkloní, a celý proces se opakuje tak dlouho, pokud motiv dané reformy nevyčpí. Pak se vymyslí reforma jiná. Připomenu jen nekonečné evergreeny státních maturit, reforem vysokých škol a České akademie věd, stejně jako typicky český a hlavně drahý mýtus o nutnosti shora a za veřejné peníze nastolit jakousi blíže nespecifikovanou spolupráci vědy s praxí. Stejně tak veřejné prostředky určené na takzvané reformy pod praporem znalostní společnosti a ekonomiky, jsou celkem pravidelně bezvýsledně uloupeny, aniž by

posloužily byt' jen zčásti třeba na organizaci podobného setkání, jakým je toto ctihodné shromáždění. Dlužno podotknout, že v jiných resortech, jakými jsou například obrana nebo doprava, se krade daleko více, než v samotné sféře vědy a vzdělávání, ale je to dáno jenom objemem prostředků. Modus operandi těchto loupeží za bílého dne za účasti akademické obce, jakožto loupež odborně posvěcujícího institutu, je všude stejný. Bizarní ovšem je to, když akademici svými posudky olupují sami sebe a činí tak s největší radostí, neboť není v Čechách většího nepřítelé akademikova než je bratr v obci, druh v akademii a konkurent v citacích a grantech. Z pohledů nás lidí za děravým plotem akademické obce jsou tyto průhledy děrami dovnitř velice obveselující, jen kdybychom ty hloupé bouře ve sklenici vody mezi českými vědci na posledních a předposledních místech nejružnějších ratingů nemuseli financovat. I pro ty méně bystré z nás z toho plyne, že akademická obec patří k těm posledním, kteří by doopravdy chtěli znalostní společnost, protože by přišla o monopol vykladače pravdy, nahrazujícího dnes prostému lidu středověkou církev a její požehnání čemukoliv, za co se zaplatí... Nicméně jako zdroj příjmů za posudky, odborná stanoviska, pár citací a grantů je i tato reforma pro akademickou obec určitě dobrá.

Zbývá malá poznámka na margo citátu páně Černomyrdinova. Je to bonmot typického naboba. Z něj, kromě jakési zdánlivé rezignace, vyčnívá i svého druhu pýcha, spočívající v tom, že asi už je všechno skoro nejlépe, jak jen pro „ty obyčejné dole“ může být. Prostě je to všechno už skoro dokonalé, tak co byste lidičky chtěli...?!? Problém je i v tom, že dnes ještě pořád nejde o život, a tak jsou ve společnosti obecně zvažovány v zásadě výhradně pouze reformy, které jsou pohodlné a bezbolestné, ale v případě reformy shora určitě jenom ty, které se nedotknou postavení elit. Reforma směřující ke znalostní společnosti či snad sdružení bude velmi bolestnou reformou zdola a jako taková může být realizována jen tváří v tvář hrozbě ještě bolestivější změny. Spíše než o reformu

půjde o revoluci. Svobodný rozvoj každého znamená mimo jiné také svobodnou vůli každého a ta je spojena s vrcholnou odpovědností každého nejen za sebe, ale i za ostatní v jeho okolí. Tak jako základní lidské právo na život je ve své podstatě základní lidskou povinností chránit životy ostatních, pak i svobodný rozvoj jednotlivce je spojen s jeho odpovědností za svobodný rozvoj ostatních. Vůle k tomu změnit se a stát se odpovědným a sebou samým se musí šířit od člověka k člověku, nelze ji ani naplánovat, ani nařídít shora. Lze jenom doufat, že se lidé pro takovou krásnou, ale velice náročnou a strastiplnou cestu poznání rozhodnou ještě před tím, než definitivně upadnou do sladkého snu nevědomosti a neodpovědnosti a tím do faktického otroctví těch, kteří nesní a podobně jako dříve třídní nepřítel snad ani nespí...

Svůj příspěvek uzavřu tezí, že „znalostní společnost“ je podobně jako „střední třída“ jen výrazem ze slovníku politického marketingu, kteří vytvořili další zbyteční zprostředkovatelé reality. Lidé si zase mohou sáhnout jen na jméno, za kterým stojí pseudovědecké autority a nikoliv na skutečnost, která za ním možná existuje. Mít skutečnou znalost znamená především mít přímý dotyk se skutečností a nikoliv jen s jejím pojmenováním. V tomto smyslu by nová kvalita společnosti měla spočívat především v tom, že se skutečností se bude potkávat a současně za toto setkání a skutečnost samotnou také nést odpovědnost stále více „obyčejných lidí.“ Nová kvalita společnosti nastoupí tehdy, až se elitám přestane dařit vládnout a okrádat většinu prostřednictvím jejího vlastního přesvědčení, že je okrádána a ovládána pro své vlastní dobro. Je lhostejné, jak tuto společnost nazveme, je dokonce lhostejno, zda to bude společnost v jejím dnešním pojetí. Můžeme zjednodušit tezi z Manifestu a formulovat názor, že budoucnost by měla patřit lidem, kteří mají ambici být sebou samými. Důležité je, aby jich byla většina. Protože dnešní elity, ať už jsou jakékoliv, jsou tvořeny lidmi, kteří jsou sebou samými a zároveň si dávají dobrý pozor, aby takových nebylo moc. Elity dokážou spolehlivě odclonit od zbytku společnosti informace a znalosti, které by

lidi odváděly od myšlenek na štěstí spočívající ve značkovém oblečení, třídě vozu, počtu hotelových hvězd nebo jménu soukromé školy, kde dělají z jejich dětí poslušné nástroje a v lepším případě lokaje elit.

Shrneme-li můj příspěvek, pak můžeme konstatovat, že pro elity i masy je znalostní společnost spojena se ztrátou pohodlí. Pro jedny pohodlné vlády a pro druhé pohodlné neodpovědnosti. Těch, kteří chtějí změnu, je zatím příliš úzká vrstva. Zatím...